

Таня *накрывает* стол. „накрывать” szó jelentését szemléltetéssel adom meg. A szót kiírása és apró mondatokban való gyakorlása után visszahelyezzük az eredeti mondatba.

Что делает Таня за это время?

Товábbfűzöm a gondolatot.

Через несколько минут Таня говорит:

— Обед уже на столе.

Что говорит Таня через несколько минут? — kérdéssel ellenőrzöm a megértését.

A bemutató olvasás után a tanulók mondatonként olvassák és fordítják az új szöveg-részt.

Az új szavak elszigetelt és szókapcsolatokban való rövid gyakoroltatása után kérdések alapján foglaljuk össze az olvasmány harmadik részét.

Кто в кухне? О чём разговаривают мать и сын? О чём пишет Янош? Где учатся братья Яноша? Как учится Янош? Как учится венгерский ученик, с которым Володя переписывается? Какой большой праздник празднуют венгерские школьники? Какие народы празднуют 7-ое ноября? Кто *накрывает стол*?

A kérdések között az *írásmeli házi feladat kérdései* is szerepelnek, így az összefoglalás egyben a házi feladat előkészítése is.

A tanulók a füzetükben pontosan feljegyzik a következő óra anyagát.

Хázi feladat: a) szóbeli: 6. olvasmány 3. része

b) írásbeli: Könyv 39. o. 12., 13., 14. kérdésre felelet.

Az óra végén értékelem az osztály és a felelésre kijelölt tanulók egész órai munkáját. Közlöm megfelelő indoklással a kapott érdemjegyeket.

A bemutatott óra szerény kísérlet, parányi láncszeme annak a hatalmas, újat kereső, lázas munkának, amely országszerte jellemzi idegen nyelvoktatásunkat. Feltehető és valószínű, hogy elgondolásaink, módszereink még nem tökéletesek. Az azonban bizonyos, hogy munkánk nem hiábavaló. Közös erővel sikerül majd rátalálnunk a célhoz vezető egyenes útra. A kísérletezésekből lassan kibontakozik az új, az alapkészségek fejlesztését leghatékonyabban elősegítő, a társadalom követelményeit messzemenően kielégítő modern nyelvoktatás.

MIHÁLY ENDRE

általános iskolai tanár, Szeged

A aktív módszerrel vezetett munkafüzetek jelentősége az oktatási folyamatban

A modern elveknek megfelelően az oktatási folyamatban tervszerű tudatosságot követel meg a módszerek alkalmazása és a szemléltető eszközök használata. A megszokásból alkalmazott és tradicionált, meg nem indokolt eljárások fokozatosan háttérbe szorulnak. Minden, amit a cél eléréseért — a dialektikus materialista világnézetű ember kialakításaért — teszünk, eszköz, de nem mindegy, hogy *mikor, hogyan és miért* használjuk fel azokat. Talán éppen ezeknek a felismerése emeli a *tudatosan és tervszerűen* használt legegyszerűbb eszközök jelentőségét is fontos didaktikai tényezővé.

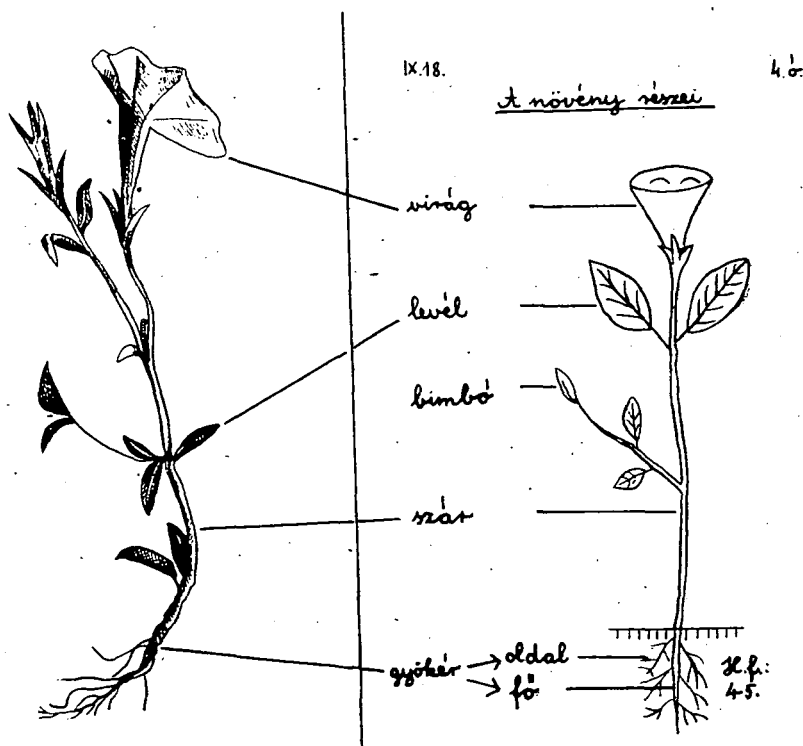
A fenti elvek és szempontok alapján, már évek óta törekszem arra, hogy egy olyan didaktikai eszköznek, mint a munkafüzet, megadjam illetve növeljem tartalmi jelentőségét az oktatási folyamatban. Ehhez a kísérletezéshez hozzásegített a Szegedi Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolájában *Jósa Zoltánnak* ezen a területen már elért eredménye.

Ismeretes előttünk a *munkafüzetek* sok évtizede betöltött jelentősége — a tanár írt, rajzolt a táblára, a tanulók lemásolták, ezen keresztül több oldalúan elmélyültek ismereteik. — A korszerű oktatási folyamatban lényegesen megváltozott a tábla-

vázlat szerepe is. Ezt hangsúlyozza dr. Zsámbéki László amikor azt mondja: „... sokféle didaktikai és módszerbeli eljárás segíti a tanulókat a fogalmak és a velük kapcsolatos ítélet-rendszer elsajátításában. Ezek közül a táblai vázlat készítését igen jelentősnek tartjuk”. (10) Ez természetesen növeli a munkafüzetek oktatási folyamatban betöltött szerepét is. A munkafüzetet a tanuló felkészítéskor kezébe veszi és ezen keresztül élményesülnek az órán hallott ismeretek.

Sajnos, gyakran mi magunk is megelégedtünk csak azzal, hogy a tanulók jól vagy kevésbé jól lemásolják a táblai vázlatot. Példig a tanulás folyamán még jelentős szerep hárul a munkafüzetekre.

Az élővilág tantárgy keretében vezetett munkafüzetek alapján szerzett tapasztalataimról az alábbiakban számolok be. A táblai vázlaton túlmenően igyekeztem a munkafüzeteket az oktató-nevelői folyamat *állandóan háttér tényezőjévé* tenni, anélkül, hogy ez a tanulók számára megterhelést okozna. Itt a tanulók nagymérvű aktivitásának tervszerű hasznosítását vettem alapul. Már azok az eljárások, hogy a tanulókkal bejegyeztetjük a házi feladatot, hogy milyen szemléltető eszközt hoz-

(1. kép)

A növény részei. V. oszt.

zanak, milyen megfigyeléseket végezzenek és ezekből mit rögzítsenek le, bizonyítják a munkafüzetek oktatási folyamatban betöltött komplex szerepét.

„Az ismeretszerzés akkor válik a gyermek számára szükségletté, ha önmaga és az új ismeret között kapcsolatot talál.” (10) A munkafüzetek aktív módszerrel való vezetésével szélesítjük és mélyítjük az ismeretek és a tanulók közötti kapcsolatot.

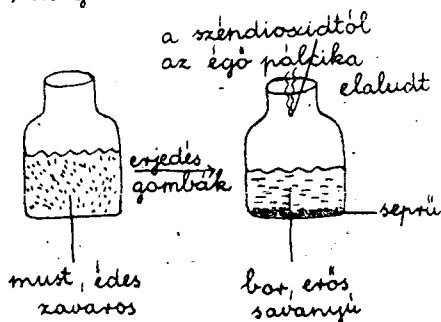
A közölt munkafüzet-másolatok (rajzok) szerint az órán írt táblavázlatokat a munkafüzetek jobb oldalára írtuk. A bal oldalt üresen hagytuk a tanulók önálló munkájához, amit a *tanár irányítása* mellett minden tanuló a felkészültsége, igénye és ötlete szerint használ fel a jobb oldalon levő ismeretanyag elmélyítésére és bővítésére. Itt ki kell hangsúlyozni, hogy az üres oldal felhasználása csak ritkán, a házi feladatok elvégzésénél, kötelező. Egyébként a *tanuló kedve szerint használja fel* a bal oldalt.

Ennek ellenére kevés kivétellel minden tanuló örömmel végzi a gyűjtő, preparáló és kísérletező munkákat, amit a munkafüzetek is bizonyítanak.

Készítsünk bort!

1) összekeverés

2) üvegen tárolás

(2. kép)

A szőlő és a bor. V. oszt.

11. ó.

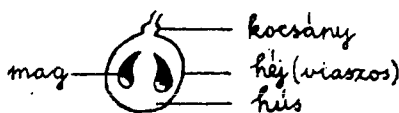
A szőlő és a bor

x.10.

Öse: a ligeti szőlő

↓
nemesítés { csemege }
bor } szőlő

termése: bogyó

must erjedés → bor

11. f. 19-21

Az *aktív módszerrel vezetett munkafüzet* bevezetését megkönnyíti a tanulók politechnikai képzése. Legfontosabb irányelv az *ismereteket mélyítő és bővítő* hatása mellett az *esztétikai követelmény*, amely természetesen az V. oszt.-ban és kezdetben okoz nagyobb gondot. Ilyenkor a kezdeményezés támogatása mellett az *órán közösen végezzük* a szabadon hagyott oldal munkálatait. Leghelyesebb, ha a *tanár maga készít mintát* minden osztály számára és azt bemutatja. Az V. oszt.-ban pl. „A növény részei” c. anyagrésznél (1. kép) az óra megtartása után a hozott növényen ismerttettem a préselés módját a tanulókkal. A növényt (petunia), préselése, kiszáradása után egy óra keretében közösen kartonra ragasztottuk. Az 1. kép szerint a baloldalon rögzítettük. A kartonra való felragasztás megóvja a növényt a töredeződéstől és így a füzetlap nem ráncosodik meg. Ez az eljárás érvényesül a 4. képen is. Így nem szenvednek károsodást a száraz készítmények sem. Ami éppen didaktikai szempontból nagyon lényeges, hogy a nap mint nap szemlélt készítmények megtartsák eredetiségüket, szemléltető tulajdonságaikat.

Azzal, hogy a beragasztott növény megfelelő részeihez a tanulók meghúzták a nyilakat a 4., 5. órával előbb írt nevekhez, az ismeretek szilárdságáról győződhet-
tem meg.

Ezzel a módszerrel a növénygyűjtés is szerveesebben épül be az ismeretszerzés folyamatába. A tanulók érzékelik a növénygyűjtés ismeretszerző jelentőségét és így a gyűjtő munkálatokat tudatosabban, aktívabban végzik.

Az előkészítés másik módja, hogy a IV. oszt.-os tanulók részére évközben ki-
állításokat rendezünk az V. oszt.-os tanulók munkáiból. Így felkeltjük érdeklődésü-
ket a munkafüzetek és a velejáró gyűjtő, preparáló munkák iránt. Ennek alapján
már a IV. oszt.-ban is lehet próbálkozni a munkafüzet ilyen módon való vezeté-
sével. Pl. „A len és a kender” c. olvasmány tárgyalásánál vászon- és cérnadarabká-
kat ragasztanának be az olvasási füzetbe a tanulók. Természetesen a tanító vezeté-
sével, irányításával a 3. kép szerint.

Az aktív módszerrel vezetett munkafüzetek meghonosításának jelentős feltétele
a rendszeres értékelés (osztályozás, pontozás). A kísérletes feladatokról, mint pl.
„Készíts mustot és bort” a szülő tanulása alkalmával (2. kép), vagy „Kísérletezz”

Kísérletezz!

Befőttes üvegbe magvakat csí-
ráztass, hőmérőt helyezz bele
és lazán kösd le! Jegyezd a hő-
emelkedést!

idő	hőmérés.
1. nap	beállítva
2. nap	8° C
3. nap	8,5° C
4. nap	9° C
5. nap	11° C
6. nap	12° C
7. nap	13° C
8. nap	13,5° C
9. nap	13° C

az égő pá-
rka elaludt.

A hőemelkedés a
lassú és követke-
ző.

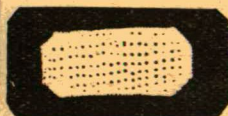
A légzés. VII. oszt. (5. kép)

Kender

Len

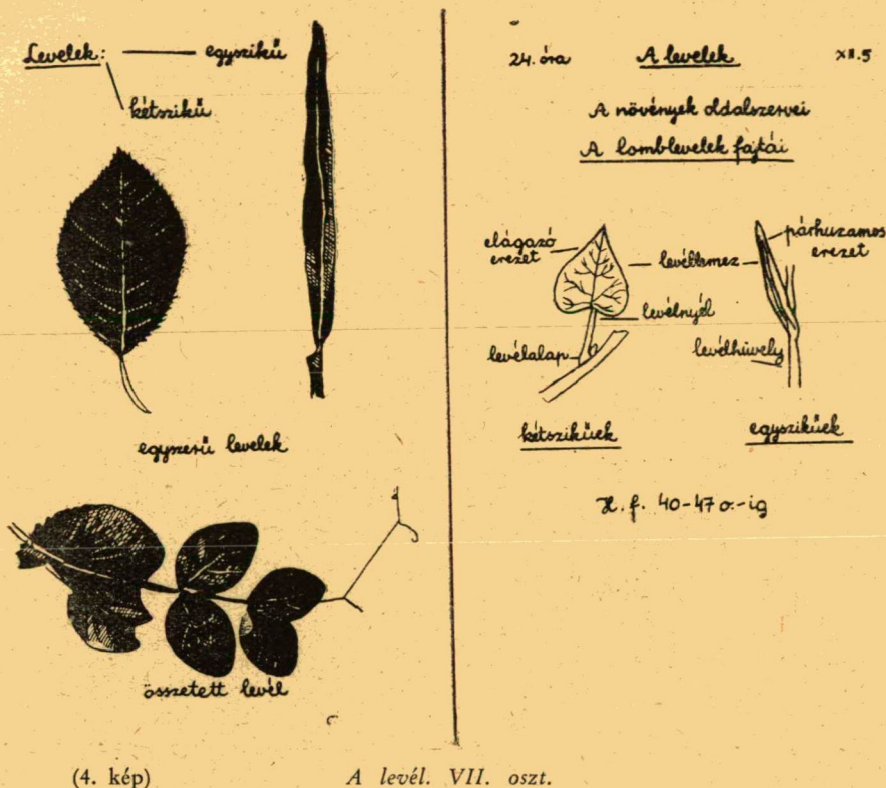
gyapot

Rostnövények. VI. oszt. (3. kép)

a légzéssel kapcsolatosan (5. kép) készített feljegyzések alapján a tanulókat beszámoltathatjuk és osztályozhatjuk. Így mindenkor nagyobb kedvvel és eredményesebben végzik ezeket a több munkával járó, aktív ismeretszerző, az oktatás szempontjából nagyon jelentős feladatokat.

Az aktív módszerrel vezetett munkafüzet kivitelezésének módjai. Az előbbieken már utaltam a munkafüzet vezetésének, tisztaságának és szépségének fontosságára. Az ilyen kivitelezésre a tanulókat rá kell szoktatni. A képanyag ragasztásakor a füzetben rendszeresített füzetnagyságú sima keménypapírt a ragasztandó lap alá helyezzük. Így a nagyon kevés ragasztó a füzetlapot nem ráncosítja meg. A növényeket (1. kép), vagy azok részeit (4. kép), a beragasztás előtt a már említett módon

a rajzlapra, vagy kartonra ragasztjuk fel, majd a képek beragasztásával azonos módon helyezzük a füzetlapra. Az őrölt készítményeket, vagy apró magvakat kartonra ragasztott cellofán alá helyezzük a 6. képen látható módon. Itt az állati csontenyv látható. Hasonló módon helyezhetjük el pl. a burgonyánál a tanuló által készített keményítőt, vagy a káposztaféléknél a káposztamagot, DDT rovarirtó port stb.

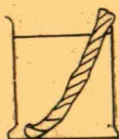
Az aktív módszerrel vezetett munkafüzetek didaktikai jelentősége. A munkafüzetek aktív vezetésével méginkább fokozódik a manuális tevékenységek ismeretszerző jelentősége. „A nevelés célja és eredménye, hogy a tanulókat rászoktatjuk a különböző érzékszervek útján történő megfigyelésekre és arra neveljük őket, hogy megismerésük sokoldalú, alapos, módszeres és öntevékeny legyen.” (3) A VI. oszt. anyagában a burgonya c. anyagrésznél pl. a tanulók keményítőt készítenek a tanár utasításai alapján. A keményítőkészítés folyamán a tanuló a hámozástól bizonyos műveletek során eljut a szárított keményítőig. Közben megismerkedik a keményítő előállításának módjával. Ezek a tapasztalatok mélyítik az órán szerzett ismereteket,

ugyanakkor problémák is merülnek fel a tanulóknál. Pl. „Miért kell reszelni a burgonyát és kinyomkodni a reszeléket?” Erre a helyes választ (a sejtekből szabaddá tesszük a keményítőt) magasfokú ismeretek alapján rakja le. A munkafüzet bal oldalára rögzítik a tanulók a keményítőkészítés mozzanatait. Majd a készített keményítőt cellofán alá helyeznek és azt a füzetbe beragasztják. Az elmélet és a gyakorlat közötti kapcsolat elmélyítése ezen keresztül is fokozódik. Több oldalúvá válik az *érzéki, anyagi tevékenység*, amely növeli a *racióális* megismerést. Ezt bizonyítja az 1. képen látható megoldás is. Itt a tanuló rajza mellé kerül a leprévelt növény. Vagy a rosnövényeknél a rostokból készített ipari termékek beragasztása bizonyítja az ipari jelentőségét (3. kép). Ugyancsak a VII. oszt.-ban a légzés anyagánál a tanulók által elvégzett kísérletek a füzetben való lerajzolása alapján bármikor felidézhetővé válik a tanuló részéről. Így a légzési folyamat számukra *konkrét*-tábbá válik.

Az ismeretek alapos és maradandó elsajátításához nélkülözhetetlen a tanulók *teljes mérvű valóságos aktivitása*. A tanulók részéről nagy impulzív aktivitás tapasztalható a biológiai tárgyak iránt, éppen ezért ennek tervszerűen irányított felhasználására egy lehetőség a munkafüzet aktív módszerrel való vezetése. Természetesen úgy, hogy az túlterhelést ne okozzon.

Megfigyelések

savas oldás

A Ca és Mg sók kioldódnak, a rugalmas csontenyv marad meg.

égetés

A csontenyv kivehető visszamaradtak a Ca és Mg sók. Törékeny.

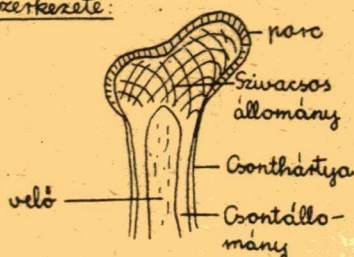
Állati csontenyv

11. óra.

X.12.

A csontok tulajdonságai

Szerkezete:

Anyagai:

- szerves vegyületek (csontenyv)
- rugalmasságot fokozzák
- szervetlen vegyületek (Ca, Mg sók)
- szilárdságot fokozzák.

2. f.

A csont anyagai. VIII. oszt.

(6. kép)

Azok a gyűjtések mint pl. a kutyával kapcsolatos szólás-mondások összeszerésével jár, nem megterhelő a tanulók számára, mivel már *meglevo ismereteik* csoportosítását igényli. Ugyanígy a képek vagy az állatbélyegek összegyűjtése is szórakozást jelent a tanulóknak. Ezek különösen szépítik is a füzeteket.

A munkafüzet aktív módszerrel való vezetése a *koncentráció* megteremtésének is jelentős eszköze lehet. Az ilyen módon való munkafüzet vezetéséről a Módszertani Közlemények 1962. II./4 számában már tesztek említést (5). Ebben közlöm az élővilág és a mezőgazdasági gyakorl. foglalk. tárgyak közötti koncentrációt kifejező *kooperatív* füzetmunkát. Az alábbiakban még néhány hasonló a koncentrációt kifejező munkafüzetet ismertetek. Az V. oszt. anyagában a háziállatokkal kapcsolatos szólás-mondások gyűjtése, összeírása az irodalmi koncentrációt fejezi ki. A VI. oszt. „Erdei fák” című anyagnál az ipari jellegű gyakorlati foglalkozással valósítható meg a koncentráció, amely a munkafüzetbe ragasztott falemezekkel is kifejezésre jut. A VIII. oszt. „A csont anyagai”-nak megtanításánál és a munkafüzet (6. kép) vezetése is kifejezi a kémiával és az állattannal való koncentrációt. Ezek alapján a munkafüzet is nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a *tanulók önállóan is keressék az ismeretek közötti összefüggéseket*.

Az aktív módszerrel vezetett munkafüzet, amelyben a tanulóknak sok önálló munkája van, növeli a tanulók elbírálásának sokoldalúságát. Nemcsak a tábláról lemásolt vázlat helyességét, szépségét osztályozhatjuk a füzet átnézése alkalmával, hanem az általa kifejtett önálló munkát is értékelhetjük.

AZ AKTÍV MÓDSZERREL VEZETETT MUNKAFÜZET PSZICHIKAI HATÁSA

Azok a feladatok, amelyekről feljegyzést készít a tanuló, *alaposabb megfigyelésre készíteti*. A figyelem koncentrációját fokozza, ha az önállóan végzett kísérletekhez szempontokat adunk, mint a VII. oszt.-os „Légzés” c. anyagrésznél tettük (5. kép). Azzal, hogy a tanulók a szépen vezetett munkafüzeteiket lapozgatják, benne munkálkodnak, a bejegyzések alapján *megegyeznek azok a képzetek és fogalmak*, amelyeket az órán szereztek. A kétszíkú, az egyszíkú és az összetett levél beragasztásával növeljük a morfológiai képzetek szilárdítását (4. kép).

A tanulóknak a munkafüzetben megnyilvánuló aktivitása tervszerűbbé válik a tanár irányításával. Mivel a szabadon hagyott oldal kitöltése nem minden esetben kötelező, így a tanulók saját elgondolásuk szerint is felhasználhatják. Ez a lehetőség jelentős szerepet tölt be a tanulók *kombináló, szelektáló képességének* megismerésében.

AZ AKTÍV MÓDSZERREL VEZETETT MUNKAFÜZETEK NEVELÉSI JELENTŐSÉGE

Az előzőekben említettek bizonyítják az ilyen módon vezetett munkafüzetek sokrétű nevelői hatását. A szorgalomból elvégzett munka sikerei az *önálló ismeretszerzés* lehetőségét mutatja meg és ezen keresztül a munka megbecsülésére nevel. A munkafüzet szabad oldalán kifejtett gyűjtő, kísérletező munkák elősegítik a megismeréshez nélkülözhetetlen *manuális műveletek megszerzését*. Az aktív módszerrel vezetett munkafüzet bizonyítja, hogy teljes értékű tanuláshoz fontosak a gyakorlati műveletek is. Erre legjobb példák azok a vázlatok, ahol a tanulók szorgalmi munkái szervesen egészítik az órán tanult ismereteket. Ilyenek: a 2. kép, ahol a szőlőről tanult morfológiai ismereteket szervesen egészíti ki a gyakorlati étellel kapcsolatos tanulói megfigyelések. A 3. képen látható a rosnövények ipari felhasználása. A csont anyagai című óravázlatot szervesen egészíti ki a tanulók kísérletei és megfigyelései (6. kép).

A megfigyelések *pontosságra*, a készítmények elkészítése *türelemre, kitartásra* nevelnek. Ezeken túlmenően nagymértékben fokozza a kézügyességet. A feljegyzések, rajzok és készítmények elhelyezése a füzetlapon jelentősen fejlesztik a tanulók esztétikai érzékét. Igyekeznek az önálló munkában is követni az iskolában igényelt formát. A képek mutatják a tér helyes, arányos kihasználását. Ennek értékelését sohasem szabad figyelmen kívül hagyni.

Azokra a füzetekre, amelyekben a tanulóknak sok munkája fekszik, sokkal nagyobb gondot kell ügyelni. Ez a gondosság később érezhető lesz más felszerelésekkel kapcsolatosan is.

AZ AKTÍV MÓDSZERREL VEZETETT MUNKAFÜZETRŐL MEGÁLLAPÍTHATJUK

1. Így az ismeretek megszilárdításának eszközévé válik.
2. Az ismeretszerzés egy önálló útját mutatja meg.
3. Növeli a manuális tevékenység ismeretszerző lehetőségét.
4. Hozzájárul a gyűjtő- és kutatómunka megszerettetéséhez.
5. Növeli a tanulók kezdeményezési területét a szaktárgyon belül.
6. Bővíti a tanulók személyes megismerésének lehetőségét.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. *Futó Józsefné*: A tanulók aktivizálása az V. osztályos tananyag feldolgozása során. KÖPTI kiadványa. 1961.
2. *Futó Józsefné*: A tanulók aktivitásának fokozása az élővilág c. tárgy VI. oszt.-os tananyagának feldolgozása során. KÖPTI, 1962. kiadványa.
3. *Jósa Zoltán*: Hogyan szolgálja az V. osztályban a közvetlen megfigyelés útján történő biológiai képzet- és fogalomalkotás a nevelést. Módszertani Közlemények. 45—49. old. 1961.
4. *Jósa Zoltán*: Fogalom és fogalomrendszerképzés egy biológiai óra logikai és oktatáslélektani elemzése tükrében. Módszertani Közlemények. II./2. 17—32. old. 1962.
5. *Mihály Endre*: A koncentráció megvalósítása az élővilág és a mezőgazdasági gyakorlati foglalkozás tantárgyak között az V. osztályban. Módszertani Közlemények. II./4. 48—56. old.
6. *Nagy Sándor*: A didaktika alapjai. Akadémiai Kiadó, Bp. 1956.
7. *Oláh József*: Táblavázlatok. Tankönyvkiadó, Bp. 1962.
8. *Udvarhelyi Károly*: Szemléltető rajzok a földrajzórán. Tankönyvkiadó. Bp. 1961.
9. *Zentai Károly*: Az aktivitás lélektani alapjai. Módszertani Közlemények. 1962. II./2. 33—43. old.
10. *Zsámbéki László*: A táblai vázlat szerepe és jelentősége a tanulók fogalomalkotásánál az általános iskola alsó tagozatán. Módszertani Közlemények. 1962. II./2. 1—16. old.

